

Linodling och linberedning

En odling, som under gångna tider varit av ganska o-
faktuell betydelse för vår provins och i synnerhet dess norra del, är lin-
odlingen. Första hand odlades på gårdar och bereddes i hemmen
vad som kunde behövas för det egna behovets tillfredställande, och
detta var just icke så tillit, ty utom vad som behövdes för det
behov, skulle det även finnas väl fyllda linneskåp och dito teier
hos varje bondman, som ville ha något succés hos sina
närstående. Utom detta odlades även en ej obetydlig del för
salu. Vanligen var det städerna och de ärligen återkommande
marknaderna, som utgjorde försäljningsplatser för hemslöj-
alstren, men en del såldes även av längrandrande försäljare
Ett stort antal älmundars första tiotal av år ha dock linodlingen
teat i nästan fullkomlig glömska bland så många, men
så kom krisären 1917 och 18 med höga priser i alla förnöde-
heter och även stor brist inom såväl textil- som oljibranch
linförst användes som behant vid oljetillverkning, och i och med
detta inträffade en renässans inom linodlingens historia
och det vill synas som om intresset för linodlingen skulle
finnas kvar, ännu efter krisärens avveckling, om rätt en del
av beredningen av den fördriga råvaran numera överläts
åt fabriker.

Inom den tränga ram, som här står till förfogande, vill
jag nu starkt ge en skildring av de olika arbetena, som äro
förknippade med linets odling och beredning i de blekingiska bond-

hemman mer en tid då linodlingen här nådde sin glansperiod
närmare bestämt under 1800-talet senare tidst. Vad som då för
berör själva odlingen av linet, är ju tydligen jordvallet. Västan uti
slutande var det åkerjorden, som kom till användning vid linodling,
men exempel finnes att gode linshörbar lemnat tagas även från
den bättre och väl torrlagda mossjorden. Västan uti slutande sås
linet på "ny jord" d. v. s. efter vall. Ju äldre vallen var, dess bättre
ansågs det vara. Någon direkt gödsling användes ikke, men man
samlade alltid på aske vid gårdarna, och på det skiftet av
linet skulle sås, utspred man askan ungefär en reke på
sådden. Jorden brukades upprepar gångar med träv och om
en lämplig sådd var för trävets rekstatters sådden. Den
fick dock ikke ske vilken dag som helst, ty träv som alltid stod
man i stut beredd av tre och sex. Den lämplig tid för linfrö
sådden var första nytt i april. Det som då sådes togte sig riske
att fyra bot. Blev man ej färdig att så vid denna tid, var
man senare de s. k. "lindagarna" att tillgå. Dessa var i främsta
rummet 1² maj samt Charlotta- och Karolinadagen, men vilken
dag som helst i maj månad med levinnemannen allt intill
Karolina, ansågs som gode "lindagar". Att så lin på en dag om
mannen var tilltydligt med att man ej satte skörden i fråga
och det förekom heller aldrig. När linplantorna kommit upp,
rekstatters allt efter behov en eller flera reueringar, och så
lämnades linfältet i fred allt intill skördens dagar. Men -
precis som hos oss, fanns det hos såra föregångare en osannolika
lig lusta att tränga in i framtidens dunkel och frötsägga kon-
manse dagar. Och denna lusta gjorde sig påmind inför en
prosaisk och vardaglig gärning som linodlingen. Under såkra

vär- och sommarlevärlar gick nämligen tinodlaren ivrigt tyss-
mannar till en beaktad lät från massan och teär. Det var "spinn-
kärningen" eller "spinnkärningen" som det uttalas i östra Blekinge, en
liten skalbagge som uppsköt sig i dikerkanten och teär, som var
upplöst till veta ljud, närmast liknande det som frambringas av
en roterande spinnrockskjuld. Drag nu "spinnkärningen" på med
långt drag var man beläten, ty då blev ljudet långt och varaktigt
men vora ljuden tenta och oroligtgata, blev ännu ljudet kort.

När ljudet antagit en ljusgul färg och fröknapparna blivit lindri-
kuna, varbeställens sköden. Ensenad skönd madsföre skona tågar.
Det var vanligen några äldre qumma som fingo varbeställa ~~den~~
"linröskningen". Linstråna dragos upp med rötterna och som
de togs till "höror" eller "handmål". Tjugofyra sådana, lagda
på ryggen, kändes samman till en "teär". Sedan sattes i dubt
roter Tjugofyra teärar till en "trav". Efter röskningen gick
ljudet stå kvar ut på förtat några dagar, till det blivit oför-
ligt kort. Vid lämpligt tillfälle teädes det hem och lades in på
lagen för att då, under någon regnårsdag "repa". Linrepan
bestod av en plankan ^{på} vars mitt man placerat en teä
av långa jämtänder. Denna lades på två bocken och man
placerade sig en vid varje ända av plankan och drag väns
vis ett handmål lin genom kammen, då fröknapparna
och s. k. "knappst" föll av. Efter repningen bandt det från
fröknapparna befriade ljudet åter sammans till teärar, och
vid vanligen två av de gamla teärarna bandt till en. Nu
tog ljudet ut till "röskning". På en roll som blivit avslödd
och där man ej befärad äro för rikelig återvänt broders lin-
kalmen ut i långa rader. Hvar gick den tegga kvar till en

blir tillräckligt råbad. Detta tog vanligen en tid or två veckor, beroende på väderlek. Blev det mycket regn var det tidigare färdigt, men kunde tåka kunde det få ligga ända till en månad. När det var lagom rötat kom batararna sedan genom att byta på kalmor. De skulle lätt brista och då lättna tågorna rena och hela på rötningen var lagom framskriden. Med hjälp av en räfsa med teckskäp samlades linhalmen upp, och ena raden efter den andra och sammanknåps med stältråd eller råghalm i stora tennar som sedan törs hem och lades upp i någon bod eller annat fuktfrött förvaringsrum i avvaktan på "bytringen". Sedan vi övergå till bytringen av linnet och det därmed sammanknåps "byttökt", skulle vi se hur man gör med förbrukarna. Eftersom repningen breder "teckskäp" ut i ett tunt lager på laggalut för att lättare tåka. Vid lämpligt tillfälle rekommenderas tröskningen, alltid med slaga. På en karga skiljs sedan från fjän agarna, d. s. k. "knepsladumst". Den är ett förbättrat gömme för kommande sädd, ofta i flera å, enär det ej alla var så lätt att arligen vara lin, utan sädd i stället endast två å. Bland och tog då så mycket större areal i anspråk. Av den återstående delen av förbättrat säddes en del och det närmaste användes till teck och kalvar. "Knepsladumst" används bara ett utmärkt hönsfoder, och blandades med teck och potatis, mjöl och rikligt med vatten till den för så allmänt använda "hönsasoppa".

Den dag fram i november månad, med kyla och blå luft och kauske ännu ganska kallt, hörs från en skogsglänta i närheten av en av byns gårdar ett egendamt klapprande ljud. Den kalla tvätluften kan det urskiljas

på långa tiel. Vad manne det ~~trass~~ är betydde? Om ni frigare or
gon or byns innevänor, behöva ni ej långa vänta på svar. Med en
öfverlägsen blick och ett läje, var betydelse ni ej kunna missståga or
på, upplyses ni om, att det i den gård som kallas "brätäl" i dag.
De undantagna lindehushushoppena ha utstått åter betalts från
och de många olika arbetena med tints beredning ha nu
fortsatts. Men ett "brätäl", så kallas gillat, som användas i som
band med tints bytning eller bräddning, användas inte på en dag
det har tagit reker or förberedelse, innan det har kunnat gå or
stapelat. Nu som vid alla andra gillan eller "äl" som de benämns
måste nämligen finnas såväl mat som dryckegön or alla upp-
tänkliga slag, för att kommanoran ej ~~skall~~^{skyller} behöva stå där sine
skammor. Någon betalning förkommer aldrig vid dessa tillfällen
utan arbetet gjordes för ledaren att få vara med. Sedan en vecka
i fjäng börjar man tunda "bytseljälp". Antingen var det den nå
måste släkten eller också byns ungdom, som som självskriv
trättar. Man måste vara mycket försiktig vid bytningarna,
ty det ansågs ~~mycket~~^{i hög} grad fatalt om någon blev förbitagen,
som kunde vara berättigad att vara med. Tregel hade
endast learlarna sedan friga de själva skaffa sig en kvin
lig hjälprada för dagen.

Tidigt på morgonen var det liv och rörelse i byts
ölgården. Vid 4-tiden på morgonen var en av drängarna up
pe och gjorde eld i bytningen eller "basten". När tel. blev se
börjar bytsfolket komma. Så fort torkearen, den som vid nym
skulle tända tinst or elden, vanligen som äldre "gubbe" eller gus
ma; anlände inspekterade denne elden i regum och gav de
föreskrifter att den som passade upp där. Man användades små-

oringom vid funkostbordet, var småt och brännvin varken, och då blev
slog sig alla krusket tidigare, var man färdig att böja trytningen.
Sen av gästernas småpratkar eller annan tämlig person funktionarare
som "Jakobs luss", d. v. s. alla mans uppastare. Han skulle vara i
hand övertatt där några tjänst kunde behövas, i synnerhet hos
torkearn, som kallades Jakob. Han skulle han förut "dusta upp",
så benämndes det att i tagom åtta fingr lägga upp linhalmen på
nygen, var den tog om hand av torkearen. När luss blev väl
tuktat över elden, kastades det ned och lades in i en pressning,
några gamla smäten el.dg. Där hade barnen sitt fulla nöje
att hoppa och dansa på den varma halmen. De "mörkare
to", som det hette. Så kom tevimorna och tog hand om
av linhalmen, som de vidare överlämnade åt sina "trossare",
så kallades männen, ena de gjorde frärbetet, trossningen
vid lintrytningen. Efter trossningen skulle tevimorna
åter ha hand om "toft" för att "skära" ut samman, d. v. s. be-
fräa tagorna från återstoden av anfallit, "skivorna". Skivorna
benämndes också "skavare". När luss var tillräckligt trytt
med tagorna tillsammans i "lockar". Från tevimorna lade de
sina tagor ihop till en lock. Sen torkeare berättades till
om tillä 5-7 par med arbete, beroende av torkearens
längd. Vid den till torkearen skulle även tillhandahållas
av Jakobs luss. Det dugde ej med vad för vad som tolet. De
fick vara sig låga eller spraka för mycket, utan argiva
en jämn och säker värme. Heltid fanns det ut på skivar-
na några gammal ask som sparats just för detta tillfälle
och den kom nu också till luss.

De sommanvidna torkearna lades i säckar. Så snart de

säck blivit fylld, skulle en av drängarna bära den hem till gården. Han fick då ta en äta suppa, av husmodern, för återstående säckarna fick han bära en. I skymningen vandrade den sista "dusken" upp på torshugen. Då räfnades upp vad som föllt ned omhändertagna av lindarna. Detta bröts samtidigt med det ofvane som blivit vid reppning och förvalning, de s. k. "gubbarna". Efter skutat av båt släpades elven i ugnen och man samlades i "gillegröden"; där en duktig berättelse väntade. Under tiden man åt, dansade byggspelemannens kommit till åters, och en god del av traktens ungdom samlades ute på gården. Lagen utrymses och efter måltiden vidtog lek och dans till långt fram på natten.

Någon dag efter byttälet samlades kvinnorna åter i gården för att verkställa "skettningen". Dessa verkställes i lodugård eller stallekammare. På några av bytorna togs "teckarna" bort och lindorcken placerades över bytan med den ena ändan för hängande ned. Med ett "skett" slops för linden till alla kvarblivna "skivor" föllt av och lindet teades mjukt och behagligt. Det av tagorna som föll av vid skettningen, "skett föllt" ristades sedan upp för att användas till säcklar och grova linmärket. Sedan lindorckarna kunna öppnas skulle de gå igenom ännu ett förarbete, "täcklas". Tagorna drogs genom en kam med tät järntänder, placerade i cirkel. Det, som fastnar i kammern och faller ned, kallas "blånor" och användes till lakan och handdukar; återstoden, de vackra "tagorna" användes sedan till fina arbeten. Stundom skilts blånorna vid täckningen i tre olika kvaliteter. Det grövsta "topp^{nyppor}maskor", vidare "maskor" och slutligen "nästäcklar". Nu ämbiligen är lindet färdigt att öppnas.

Utsen är märkta och långa bröst- och viterkräckarna ta
spinnrockarna med från vinden, och är olika linsonternigarna
plöjdes fram. Fanns någon gammal typarqumma på gårdens
fick hon vanligen spinnna skäddfallat, såsom såsant ut
grösta. Husmodern och pigorna sköttes sedan den övriga af
natten, och terärl efter terärl suras spinnrockarna och spin-
spänadsvisorna ut i gårdarna. Då kunde det hända sig att
husmodern med den ena foten trampade spinnrocken och
med den andra till raggan i gång, samtidigt grolande på
en ragg- eller spänadsvisa. Utsen jubbulgen sattes spinnrocka-
na urband, för att efter trettondagen äro tagas fram. Utan för-
märkligen kunde de tretton juldagarna ej uppsätta sig om
något "kerniggön", d. v. s. arbeta rättis förars någon kerniggän
rotarant rörelse, f. ex. spinnrocksljudets rotande gång. All
spänaden skulle vara avslutad i så pass god tid, att garnet
kunde bytas för värfudagen. Det var en hussvaka för bond-
tjänstern att i tid få spänaden färdig, och tillåta byns till
och gylkel drabbas den, som ej kunde med. Garnbylsen var
ställdes i samband med den stora värtätten, då garnet
frät byktes i två dagar varefter telare och garn tidigt
dagen byktes tillsammans. Därefter telappas, varpå garn
hängdes ut att torka.

Snappast hade jubbulgen gått till ända, förän
värtäten sattes upp i köket eller i värlsamman, då
särskild sådan fanns. Då dunkades nu tädarna in i
sären med friska tag, och den ena alven lades till den
andra från tidigt om morgonen till sena terärl. När ej
mor själv hade tillfälle att sitta där, fick någon av döttrarna

eller pigorna förtrötta. Och när värbudet skulle taga sin båg
klippes den ända linsvåren ner, och värbuden bars åter upp
på sin plats på vinden. Färdares man fram genom byn &
vacker viddar kunde man då få se den ena trädiga linsvå-
ret med den andra ligga utbredd till öfverhuden i värbudens
strålar. Jan vacker dag var värbudet undantäkt, och
kvinnorna friga en tids ledighet från utgångslorna. Vårarna
oro färdigblakta och var och öfver ryttaralj tem till tider.
Tomar slättern börjar vid midsummartiden, skulle ar voi-
na till förfärdigats ladan och handdukar, teuddrar, säckar,
linnbyxor och vad det nu var. Det skulle vara äfven för
slättern, till som antid var det tider för bondhustrun
det närmast gällde. Och när slättern tag vid, atätar
drängarna i ett par spritt nya linnbyxor, enligt löfte de
städjantale ingicks.

Arbetet med linets velling och tvättning var så långt
tagit ett lust i anspråk, och ändå oro flitiga händer
atändigt i rörelse för att få det färdigt inom hvarlig tid.
Man får ej mindre på om vi nämna vridliten en del av det
någoramma arbetet åt fabriken, men gäller det stycken
och vackra mönster på det färdiga arbetet, ligger den gam-
lemaligen långt för, och förtjänar i lång grad att uppmun-
tras. Mycket arbete nedlades på spinnad och sömmad,
men så var också linnefärdigt lussmörrens slottet.
De bländvita linnedukarna skänktes åt bondhustrun en
glans av huggenhet och rålmåga. Och bonddotterarna be-
trövade ^{långt} för att sätta bo med Tomma händer.
Deras arbeten lars på teisthötten och kommo fram först

vid giftermålet.

Det är smalttid icke nog att beståda arbetet med en beredningen om rådan. Det giver oss ännu en mycket god vär- plik när våra färens arbetsdag i allmänhet. Ständig arbets- vär från alla morgonsväkten till sent på kvällen, det är tussidoret av färens tingsgärning. Och samtidigt denna glad- förmöjelse, som dagar sig uttrycke av vär och låtar under arbetets gång, denna tilltalande ståtshet vär att det utgjort- arkte, bondkonstrum vär det väl fyllda tinsvårskapet och dottern vär kungiften, och slutligen konrens eget, om teg- och fackesambud, vittmansv drag. Vi måste erkänna att färens två präglades av mera djupa och allvar, mera för- möjelse och glad tillförmåhet, än vad vi, yttliga vardags- och smittidsmänniskan kunna berätta oss av. Färens bygg- på kulturen, ständigt träge, vi värmast djupa under vi vilisationens tusunder olika plågor.

Allan Andersson
f. 1900. Spjutsbygd, Rödely
Bleke

Sälgt i folkminneskurserna i
Briekens-Holby 1924.